

УДК 338.43 : 633.85 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА РІПАКУ В УКРАЇНІ

Яценко В.М., д.е.н., професор

Черкаський державний технологічний університет

В статье рассмотрены практические аспекты современного состояния и перспективы эффективного производства рапса в Украине. Обоснована актуальность выращивания и переработки рапса для экономической безопасности государства.

Ключевые слова: *эффективность, прогнозирование, урожайность.*

In the article practical aspects of contemporary state and prospects for effective production of rape in Ukraine are examined. The urgency of the cultivation and processing of rape for economic national security is substantiated.

Key words: *effectiveness, prognostication, productivity.*

Відродження культури ріпаку в Україні розпочалося у 80-х роках минулого століття, проте особливо збільшився інтерес до нього останніми роками. Міністерство аграрної політики, наукові установи, товаровиробники, переробники та комерсанти сприяють розширенню посівних площ та збільшенню виробництва насіння ріпаку. Основні переваги ріпаку полягають у тому, що ця культура поліпшує структуру ґрунту, залишає значну частину кореневих решток, які згубно діють на кореневі гнилі, і є найкращим попередником озимої пшениці та інших зернових культур. Олія, що міститься в насінні, за всіма харчовими ознаками має переваги над іншими оліями рослинного походження – не містить холестерину і лікує багато хвороб. Саме виробництво олії потребує в 10–20 разів менше затрат, ніж виробництво тваринних жирів. Поряд із тим, ріпак як кормова культура містить білок, з рахунком якого можна збалансувати корми, зменшити використання зерна і збільшити виробництво тваринницької продукції. А зважаючи на стрімкість зростання цін і обмеженість запасів органічних енергоресурсів, виробництво та використання відновлювальних джерел енергії, яким є біодизель з ріпакової олії, вирощування ріпаку є достатньо перспективним та ефективним напрямом діяльності сільськогосподарських підприємств.

Вагомий внесок у дослідження проблеми підвищення економічної ефективності виробництва, в тому числі й вирощування ріпаку, зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В.Г. Андрійчук, С.М. Бойко, П.С. Вишнівський, О. Гаує, В.П. Галушко, Ю.Е. Губені, С.І. Дем'яненко, В.В. Іванишин, В.Я. Месель-Веселяк, А. Побережна, С. Рижук, Т.П. Каблук, В. Боткін, А.В. Фаїзов та інші. Їхні дослідження охоплюють цілу низку питань, пов'язаних зі зростанням результативності виробничої діяльності. Разом з тим, питання підвищення економічної ефективності вирощування ріпаку в Україні та методологія його обґрунтування в економічній літературі висвітлені недостатньо. Отже, беручи до уваги вищенаведене, виникає обґрунтована необхідність аналізу сучасного стану та пошук шляхів підвищення економічної ефективності виробництва і реалізації ріпаку, а також визначення перспективи розвитку ріпаківництва в Україні.

Завдяки зростаючому попиту з боку ЄС за кілька років Україна перетворилася в одного з провідних світових виробників та експортерів ріпаку. У 2005–2006 роках експорт ріпаку з України становив лише 188 тис. т, у 2006–2007 роках – уже 486 тис. т, у 2007–2008 роках – 874 тис. т, а в 2008–2009 роках – 2651 тис. т. Серед країн, що найбільше імпортували український ріпак у 2009–2011 роках, зазначимо Нідерланди, Бельгію, Францію, Польщу, ОАЕ. З-поміж компаній-експортерів українського ріпаку лідерами є Серна, Кернер Трейд і Каргілл. У 2007–2011 роках Україна в Європі посідає, в середньому, третє місце за площею посіву ріпаку (табл. 1).

Впродовж останніх років в Україні відбувалося щосезонне нарощування обсягу виробництва цієї культури. В цілому по Україні рекордний урожай, який становив 2,8 млн. т, зафіксовано у 2008 році.

У 2009 році ріпаку було зібрано 18732,6 тис. ц з площі 1013,66 га. З них ріпаку озимого – 18179,0 тис. ц з площі 971,53 га; ріпаку ярого – 553,6 тис. ц з 42,13 га. Середня урожайність становила 18 ц/га.

Із зібраних у 2009 році 1,87 млн. т ріпаку на експорт припадає 95 % урожаю. За даними АГЖ-ІНФОРМ, у 2010/11 маркетингових роках вивезено більше 1 млн. т насіння. Обсяги міжнародної торгівлі не скоротило навіть те, що ЄС – основний споживач українського продукту – в поточному сезоні зібрав непоганий урожай (більше 20 млн. т) і знизив потребу в поставках ззовні (у ЄС зосереджено 60 % світового виробництва біодизеля 2011 р. – 8,7 млн. т з 14,5 млн. т).

Таблиця 1

Обсяги виробництва ріпаку у Європі

Країна	2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т
Франція	1232	4533	1406	4144	1618	4691	1421	4719	1481	5584
Германія	1344	5051	1429	5337	1548	5320	1371	5155	1471	6307
Україна	195	285	387	606	800	1047	1380	2873	1014	1873
Польща	550	1449	624	1651	797	2130	771	2106	810	2497
Велика Британія	593	1902	575	1890	681	2108	598	1973	581	1951

Постачання на зовнішні ринки 1,85 млн. т ріпаку не тільки роблять Україну другим за величиною експортером цієї культури в світі (після Канади), але й означають відсутність внутрішньої переробки. В Україні на олію переробляється всього не більше 2 % урожаю. Проте, враховуючи збільшення потужностей підприємств-переробників в олійній галузі, попит на ріпак зростатиме, оскільки урожаю соняшнику не вистачить, щоб їх завантажити. Ріпак залишається однією з тих культур, виробництво яких є досить прибутковим та високорентабельним навіть при низькій урожайності, адже в середньому по Україні урожайність культури не є досить високою (рис. 1).

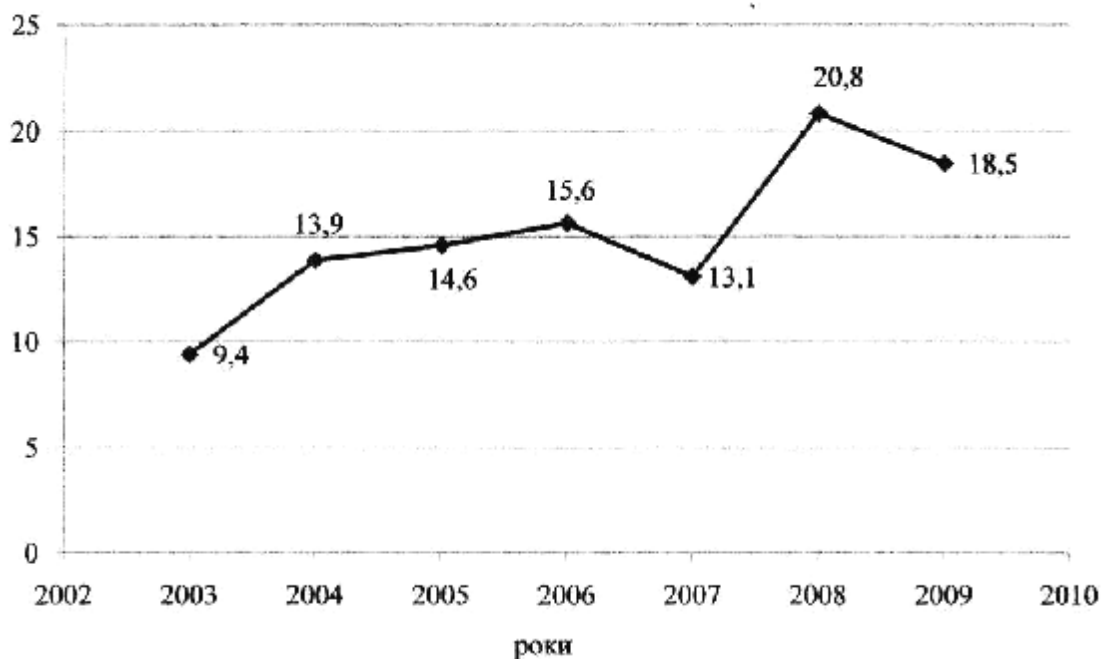

Рис. 1. Динаміка урожайності ріпаку в Україні, ц з 1 га

Строкатість динаміки урожайності ріпаку, поряд з погіршенням природно-кліматичних умов, також спричинена і нестачею обігових коштів у сільськогосподарських підприємствах для здійснення усіх необхідних агротехнологічних операцій, ц/га.

Значний попит на ріпакове насіння на світовому ринку в даному періоді та на перспективу формує проблема обмежених ресурсів нафти та необхідність впровадження відновлюваних джерел енергії, тобто виробництво біодизельного палива, в тому числі і з насіння ріпаку.

Так, з метою створення умов для організації виробництва біопалива в Україні, відповідно до Указу Президента України від 26.09.2003 №1094 «Про заходи щодо розвитку виробництва палива з біологічної сировини» Кабінет Міністрів України прийняв Програму розвитку виробництва дизельного біопалива.

Програма була розроблена з метою підвищення рівня екологічної та енергетичної безпеки України, зменшення залежності національної економіки від імпорту нафтопродуктів, забезпечення аграрного сектора економіки та транспорту біопаливом власного виробництва, виконання Україною міжнародних зобов'язань в сфері охорони навколишнього природного середовища та дотримання вимог, передбачених Кіотським протоколом до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату.

Програмою визначається стратегія розвитку ріпаківництва: створення регіональних зон концентрованого вирощування озимого і ярого ріпаку площею від 50 до 70 тис. гектарів, забезпечення розвитку технічної бази виробництва дизельного біопалива та переведення технічних засобів з дизельного палива на біопаливо.

Збільшення площі посівів ріпаку до 10 відсотків загальної площі ріллі в Україні і переробка 75 відсотків отриманого врожаю на біопаливо дадуть змогу розв'язати проблему стабільного постачання енергоресурсів аграрному сектору економіки за рахунок власного відновлювального джерела, що є більш екологічно безпечним для навколишнього природного середовища, ніж традиційне дизпаливо.

Основним компонентом для виробництва МЕРО (метилефіру з ріпакової олії) є насіння ріпаку. Завдяки хімічним процесам МЕРО паливо виробляється на основі олії, отриманої з насіння ріпаку. Це паливо наближається до характеристик дизельного палива за фізико-хімічними властивостями.

Затверджені планові обсяги вирощування насіння ріпаку, виробництва МЕРО і його частка у рідких видах палива визначають лише потенційні, а не встановлені (зафіксовані) обсяги виробництва біопалива. Зазначені показники могли б бути досягнуті при будівництві мінімум 20 заводів із загальною потужністю більше 623 тис. тонн біопалива.

Врегулювання питання забезпечення сільськогосподарських підприємств дизельним біопаливом створить умови для поширення сфери його використання – на транспортні засоби загального користування з дизельними двигунами. Це, в свою чергу, потребує на подальший період проведення розрахунків щодо обсягів площ, кількості ріпаку та заводів, необхідних для переведення транспортних засобів загального користування з дизельними ДВЗ на використання МЕРО у варіантах: як 5 % домішки; у чистому вигляді.

У відповідній державній програмі передбачалося забезпечення щорічної державної фінансової підтримки вирощування ріпаку шляхом дотування сільгосптоваровиробників усіх форм власності та господарювання, що здійснюють виробництво ріпаку для виробництва дизельного біопалива

Крім того, у програмі розвитку виробництва палива з біологічної сировини передбачено кожного року спрямовувати близько 90 млн. грн. на селекційні роботи у рослинництві, в тому числі 10 млн. грн. на розвиток ріпаківництва.

З метою об'єднання зусиль наукових установ, господарств та інших суб'єктів господарської діяльності Міністерством аграрної політики та продовольства була також розроблена «Програма розвитку ріпаківництва на 2008–2015 роки», якою передбачається вирішення багатьох виробничих питань ріпаківництва на основі наукового супроводу, із забезпеченням координації робіт, додаткового фінансування найбільш важливих розробок та відповідного контролю виконання.

Програма, в якій висвітлені пропозиції подальшого розвитку цієї галузі в країні, є спрямовуючим в роботі документом для керівників і спеціалістів державних установ, підприємств, господарств і фірм та методично-консультативним матеріалом з різних питань ріпаківництва.

Згідно з цією програмою до 2015 року Україна має досягти урожайності у 30 ц/га, а валовий збір продукції планується на рівні 6 млн. т.

Отже, прогнозування розвитку ріпаківництва в Україні, його координація та науково-методичне забезпечення здійснюються через розробку і прийняття багатьох науково-виробничих програм. Головне завдання полягає в організаційному забезпеченні виконання, фінансовому підкріпленні та належному контролі за їх виконанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України від 26.09.2003 №1094 «Про заходи щодо розвитку виробництва палива з біологічної сировини».
2. Програма розвитку виробництва дизельного біопалива на період до 2010 року, Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] / Режим доступу: [<http://www.minagro.gov.ua/map/?pg=11>]
3. «Програма розвитку ріпаківництва на 2008–2015 роки» 21 лютого 2006 року, Міністерство аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс] / Режим доступу: [<http://www.minagro.gov.ua/map/?pg=11>]
4. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 647 с.
5. Вишнівський П.С. Ефективність вирощування ріпака / П.С. Вишнівський // Економіка АПК. – 2002. – №9. – С. 101–104.
6. Щербаков В. Перспективи виробництва ріпаку в Україні / В. Щербаков, І. Фесенко, С. Неруцький // Пропозиція. – 1999. – №11. – С. 28–29.

УДК 377.145

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ВИЗНАЧЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

Балацький Є.О., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

В статье рассмотрены теоретические подходы к трактовке сущности бюджетного потенциала города, определены его основные составляющие и осуществлено экономико-математическое моделирование количественной характеристики бюджетного потенциала города.

Ключевые слова: потенциал, бюджет города, экономико-математическое моделирование.

In the article theoretical approaches to the interpretation of city budgetary potential are considered, its main components are determined and economic-mathematical modeling of quantitative characteristics of city budgetary potential is carried out.

Key words: potential, city budget, economic and mathematical modeling.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. зумовила необхідність акумуляції всіх можливих ресурсів держави і органів місцевого самоврядування для подолання її наслідків та проведення структурних перетворень в економічній системі міст України, що відповідають отриманому досвіду. Виходячи з цього, з метою подальшого розвитку суспільства та стабілізації діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання набуває актуальності визначення можливостей органів місцевого самоврядування акумулювати на визначеній території необхідний обсяг фінансових ресурсів, тобто бюджетного потенціалу міста. Таким чином, набуває необхідності розробка відповідного науково-методичного забезпечення оцінки бюджетного потенціалу міста на основі визначення його основних складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій і методичній літературі питанням визначення та регулювання фінансового потенціалу територіальних одиниць в цілому та його складовій – бюджетному потенціалу – зокрема присвячені наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Воробйова В. [2], Zenchenko С.В. [3], Іоненко К.В. [4], Конярова Е.К. [5], Кулешова І.П. [6], Пасічник Ю.В. [7], Пушак Я.Я. [9] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Зважаючи на той факт, що повноцінне використання бюджетного потенціалу неможливе без кількісної оцінки даної характеристики, актуальності набуває розробка відповідного науково-методичного підходу до визначення бюджетного потенціалу міста шляхом визначення різниці між фактичним значенням його складових та їх оптимальним рівнем.